

Людмила КУЗНЕЦОВА,
вчитель початкових класів
Херсонської ЗОШ І–ІІІ ст. № 50

Активізація пізнавальної діяльності на уроках природознавства у початкових класах

Вивчення навколишнього світу сприятливо впливає на розвиток особистості дитини, її розумових здібностей. У процесі пізнання природи, соціального світу вдосконалюються процеси відчуття та сприйняття, мислення, мовлення, розвивається допитливість. Навколишній світ – це джерело почуттів.

Постійно спостерігаючи явища довкілля, молодший школяр здобуває не тільки багатий чуттєвий досвід, а й розвиває вміння аналізувати, налагоджувати зв'язки й залежності, узагальнювати те, за чим спостерігав, і робити висновки. Водночас розвивається логічне мислення, мовлення й увага.

У процесі ознайомлення з навколишнім світом досить легко створювати ситуації для здивування, зацікавленості, висування гіпотез, прогнозування, які стають мотивацією для подальшого навчання.

Ще один істотний результат, який дає процес вивчення предмета, – розвиток загальної ерудиції у дитини.

У початковій школі обов'язковими структурними елементами уроків природознавства є дидактичні ігри, логічні задачі й творчі завдання. Ігрова діяльність є провідною для учнів І класу, тому на уроках дидактична гра використовується досить широко. Під час гри діти мають змогу висловити неправильне судження й не отримати за це негативної оцінки, не боятися припуститися помилки. У грі відсутність знань або їх неточність розчиняється у сюжеті. Тому дитина не боїться сказати щось не так, зізнатися у своїй необізнаності, поставити запитання, звернутися по допомогу до інших персонажів (адже це говорить її герой).

Дуже подобаються дітям і діалоги "анімованих" предметів: розмова сороки з ластівкою, нового підручника зі старою книжкою, суперечка між різними видами транспорту (машини, катера й літака).

Ще один прийом розвитку рольової гри – переробка відомих казок на сучасний сюжет. Джанні Родарі називав такий прийом "перебріхуванням" казки й вважав, що він найкраще розвиває дитячу фантазію. Наприклад, учитель починає розповідати:

– Посадив дід капусту.

– Не капусту, а моркву.

– Не моркву, а буряк...

(Овочі називаються доти, поки учні не згадають досить багато овочів. Останнім називається "справжній" овоч).

– Так! Ріпку. Покликав дід дядька...

Щоб організувати цікаву пізнавальну діяльність молодшого школяра, учитель застосовує логічні задачі. Логічне завдання – це вправа на кмітливість, на перевірку вміння використовувати наявні знання у нестандартній ситуації. Тобто, він має порівнювати, узагальнювати, аналізувати, робити висновки. Логічні завдання можуть бути найрізноманітнішими. Найпростіший вид – загадки. Це розповідь-загадка, відповідь на яку може бути правильною тільки якщо діти усвідомили певні зв'язки й закономірності навколишнього світу (наприклад, у природі), побачили їх "відображення" у змісті логічного завдання. Наприклад, завдання для першокласників:

- Це ягідка така: спочатку гірка, але після морозу солодка. (Горобина).

- Якщо ти поранив ноги, шукай ліки біля дороги. (Подорожник).

Логічні завдання можна сформулювати у вигляді проблемних питань.

– Чи можна у піщаному годиннику замість піску використовувати глину?

– Чому в пустелях не можуть жити рослини нашого краю?

– Чому небо блакитне?

– Чому кішка вмивається?

Проблема може бути виражена не тільки у вигляді запитання, а й "прихована" від учнів у самому формулюванні завдання. Наприклад, учитель пропонує записати слова у стовпчики: це властиве тваринам; це властиве людині й тварині; це властиве тільки людині. Можна дати підказку у вигляді спеціально дібраних слів: *дихати, пересуватися, думати, творити, харчуватися, піклуватися про дітей, придумувати різні машини, малювати, переслідувати здобич, вирощувати рослини.*

Кожен учитель знає, що молодші школярі виконують творчі завдання з задоволенням. Саме цей

вид роботи дає змогу учневі уявляти, придумувати, перетворювати образи навколишнього світу. На уроках можна використовувати такий вид завдань, як творча розповідь. Вона відрізняється від елементарного відтворення тексту, що міститься у підручнику або пояснення вчителем тим, що:

- творча розповідь передає власну думку школяра про конкретну подію або об'єкт навколишнього світу;
- зміст творчої розповіді виходить за межі матеріалу, що досліджується у класі; для розповіді учень використовує знання, набуті ним під час самостійної діяльності;
- тема творчої розповіді часто "приховує" проблему, потребує від оповідача розмірковування, креативності, висловлення припущення, творчого роздуму.

З урахуванням рівня підготовленості дітей і особливостей досліджуваної теми можна використовувати такі види розповідей про навколишній світ:

- сюжетна розповідь на основі безпосереднього сприйняття природи, праці людей, явищ суспільного життя ("Пташина їдальня", "Вулиці повні несподіванок");
- сюжетна й описова розповідь на основі узагальнення знань, отриманих у результаті бесід, читання, розгляду картин ("Як звірі живуть узимку", "Хто такі комахи");

- описова розповідь, що базується на порівнянні різних явищ природи й соціального життя ("Чи завжди були школи", "Степ і ліс");

- розповідь-етюд – невеликий яскравий опис предмета, явища навколишньої дійсності, заснований на безпосередньому сприйнятті або чуттєвих образах;

- розповідь-твір – розповідна чи описова розповідь про будь-яку подію, яка не могла відбуватися у житті дітей, тому розповідь побудована на уяві, фантазії ("Кого ми зустріли на Місяці", "Куди йде літо").

У 3–4 класах діти можуть писати невеликі твори на екологічну тематику: "Чого людина навчається у природи?", "Хто така людина?", "Чи повинна людина берегти саму себе?".

Крім творчої розповіді, учитель може використовувати на уроках завдання, пов'язані з продуктивною діяльністю (малювання, аплікація, конструювання), із мовно-літературною творчістю (написання віршів, забав, загадок) та інші.

Отже, дидактична гра, логічні задачі та творчі завдання мають бути обов'язковими елементами на уроках природознавства у початковій школі. Це забезпечить організацію пізнавальної діяльності учнів на високому рівні самостійності, ініціативи і творчості. ☺